

De Operatuin

Saskia Moerenhout

De Operatuin

Een Utrechtse roman

Colofon

ISBN: 978 94 6365 362 6
1e druk 2021
© 2021, Saskia Moerenhout

Uitgeverij Elikser
Ossekop 4
8911 LE Leeuwarden
www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra
Foto voorkant: Margriet, het zusje van de schrijfster, met aardappel-
man Westerhout en paard Gonda. Foto Piet Moerenhout 1963
Foto achterkant: Joop Hekman, *Paar*, brons.
Foto (door Ineke Schaars) geplaatst met welwillende toestemming
van Jurrian Hekman

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomati-
seerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie,
microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestem-
ming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means,
without written permission from the author and the publisher.

Voor mijn ouders

HEIMWEH

O wüsst' ich doch den Weg zurück,
Den lieben Weg zum Kinderland!
O warum sucht' ich nach dem Glück
Und liess der Mutter Hand?

O wie mich sehnet auszuruhn,
Von keinem Streben aufgeweckt,
Die müden Augen zuzutun,
Von Liebe sanft bedeckt!

Und nichts zu forschen, nichts zu spähn,
Und nur zu träumen leicht und lind,
Der Zeiten Wandel nicht zu sehn,
Zum zweiten Mal ein Kind!

O zeigt mir doch den Weg zurück,
Den lieben Weg zum Kinderland!
Vergebens such' ich nach dem Glück
Ringsum ist öder Strand!

Lied van Johannes Brahms,
tekst: Klaus Groth

HEIMWEE

O wist ik maar de weg terug,
De zoete weg naar kinderland!
O waarom zocht ik het geluk
Los van mijn moeders hand?

O ik verlang om uit te rusten,
Door geen streven meer gewekt,
Mijn moede ogen dicht te doen,
Door liefde toegedeckt!

Niet alles willen zien en weten,
Alleen maar dromen licht en zacht
Geen tijdsverandering te zien,
Een tweede maal weer kind!

O toon mij toch de weg terug,
De zoete weg naar kinderland!
Vergeefs zoek ik naar het geluk
Met om mij heen kaal zand!

Vertaling: Saskia Moerenhout

I. DE ROLSCHAATSTIJD

I.

‘Kom terug, kom terug,’ zei Sylvia’s warme bed. Maar ze kwam niet. Ze liep rillend heen en weer onder het open dakraam, haar handen in de mouwen van haar ochtendjas, en voelde het kippenvel. In het grauwe ochtendlicht kon ze haar pantoffels nauwelijks zien. Waren haar voetstappen te horen? Nee. Daar zorgde ze wel voor. Zo, precies zo liep Eenzame Wolf over de prairie, behoedzaam, tot op het bot verkleumd. Hij had die nacht geen vuurtje gemaakt om zijn aanwezigheid niet te verraden. Maar voelde hij de kou? Hij, een krijger der... hoe heette die stam ook alweer? In zijn hart leefde maar één gedachte. Voort moest hij. De tijd drong. Als hij maar niet te laat kwam. Zijn ogen trachtten de duisternis te doorboren. Wanneer je iemand uit de klauwen van de vijand moest redden, dan waren je zintuigen tot het uiterste gespannen. Kon Eenzame Wolf iets horen? Zolang hij zelf maar niet werd opgemerkt. Voort, voort gleed hij. Geen takje knapte onder zijn mocassins.

Wat kon Aart horen? Het prairiegras ruisend langs de zoom van haar ochtendjas? Ergens in huis sloeg een boiler aan. Aart ging onder de douche. Met een beetje geluk kwam nu het pakketje. Dan kon Sylvia ongemerkt de trappen af, de voordeur openen voordat de bezorger aanbelde, en snel weer terug naar de veiligheid van haar zolder. ‘Mijn zolder,’ zei Aart altijd. Hij vond het blijkbaar nodig haar met enige regelmaat de feiten onder de neus te wrijven. Mensen vonden hem enorm sympathiek zoals hij haar na haar scheiding tijdelijk (‘voorlopig’) bij zich in huis had genomen. *Voorlopig*. Dat had hij ook wel anders kunnen zeggen. ‘Och, arm zusje, mijn huis is het jouwe, kom en warm je

bij de kachel, en we praten niet over weggaan. Je blijft gewoon tot je iets hebt gevonden.' En met *iets* zou hij dan bedoeld hebben: een man, een baan, een woning. In plaats daarvan stond hij met een zuinig gezicht toe te kijken, die dag in oktober, hoe haar spullen de trap op werden gedragen. Je zag hem denken: alweer een doos, hoeveel zijn het er eigenlijk en waar gaan we het laten. Alsof ruimte een probleem was. Aart, succesvol bedrijfsjurist in de oostelijke provinciestad N., bezat en bewoonde daar ter stede in zijn eentje een kast van een monumentaal pand, over de gehele breedte en diepte waarvan zich de zolder uitstrekte, compleet met keukenblokje, wc en douchehok. Ruimte zát voor Sylvia en haar spullen.

De zolder was ooit een schildersatelier geweest. De witte houten vloer zat nog vol klodders en spatten verf, zodat Sylvia, wanneer ze zich de hier gemaakte schilderijen probeerde voor te stellen, een soort ingelijste vloerdelen zag. Een realist was die schilder vast niet geweest. Daarvoor zweefde de zolderkamer te ver boven het dagelijks leven. Zodra je het luik met een plofje van zacht houtmolm achter je in het trapgat liet zakken, regeerden hogere machten. Hier resideerde, hier tierde en floreerde de fantasie samen met haar zuster, de herinnering. De dakramen keken niet uit op de stad. Ze keken naar boven. En wie naar boven kijkt, die komt terecht op de bergzolder van de geest. Hier kon Sylvia als een kind op de grond zitten en een nieuwe wereld bouwen, *nearer to the heart's desire*, zoals ze bij zichzelf zei (ze had tijdens haar omzwervingen als volwassene Engels gestudeerd). De eerste keer dat ze haar hoofd door het trapgat stak, ging haar hart open. Ja. Hier kon ze een nest maken als een muisje dat niets

en niemand nodig heeft en ook niemand tot last is. Aart zou af en toe, haar gescharrel horend, vertederd glimlachen om dat onschadelijke huisdier, en ook om de dwaze gedachte die hij aanvankelijk had gekoesterd, dat ze maar zo snel mogelijk weer moest oprassen.

De verleiding was groot om het dakraam te sluiten. Haar keel begon pijn te doen. Volhouden, Sylvia, hield ze zichzelf voor. Ze moest het busje van de besteldienst horen aankomen. Ze moest haar aankoop de trap op zien te krijgen voordat Aart zich ermee ging bemoeien. En beneden bij de voordeur postvatten in de liefdeloze plasticlucht van het trappenhuis, daar had ze geen zin in, daar liep je in de gaten. Aart was overal waar je hem het minst kon gebruiken met zijn pesterige graaihandsen. Dan werd het weer zo'n scène op de trap. 'Zeg, wat doe je daar? Wat heb je daar? Laat kijken. Heb je niks beters te doen? En wij maar werken.'

'Wij,' dat waren dan zijn vrienden, zakenlui en bankiers. Die er natuurlijk ook moesten zijn. Maar hoeveel geld heeft een mens nou helemaal nodig? Zeker als je alimentatie krijgt, waar je verdomme recht op hebt, en als je genoeg neemt met een logeerkamer. Want waren het niet, historisch gezien, juist de mensen zonder baan die de werkelijk waardevolle bijdragen hadden geleverd, na jarenlang prutsen in de verborgenheid van andermans zolder? Wat dat betreft voelde het open dakraam heel authentiek. Radiator en douchecabine waren vergeten en je werd heel even die arme dichter op het schilderij van Spitzweg, kleumend in zijn bed onder een lekkend dak, heroïsch, pen in de hand, de blik stug op zijn werk.

Vroeger in Utrecht was de zolderkamer ook ijskoud. Je kreeg een kruik in bed, een stalen kruik met een sok eromheen. De veiligheidsspeld in die sok werd gloeiend heet. Daar moest je al slapend met je tenen vanaf zien te blijven. (Waar waren die kruiken nu? Waar waren ze gebleven?) Als je de volgende ochtend wakker werd, was alles lauwwarm, bed, kruik, veiligheidsspeld. Dan schoof mamma het gordijn open en het raam was betoverd. Ijsbloemen. Je likte er gaatjes in samen met Aart en Margje, alle drie in pyjama. Achter de gaatjes was het donker.

Ze glimlachte. Zo had ze zich de sfeer een beetje voorgesteld toen ze bij Aart mocht gaan wonen. Tegen beter weten in zag ze hem ergens in zijn herenhuis de controlekamer van de Thunderbirds 3 nabouwen met van kapotte apparaten gesloopte schakelaars en wijzertjes op een paneel van zachtboard, en zij mocht helpen, zij maakte voor iedereen een bordpapier en sjerp van International Rescue. *Dream on*. Meneer bleek totaal niet geïnteresseerd in knutselen, verkleden of voorlezen. Hij had wel wat beters te doen. Aart dacht dat hij midden in het echte leven stond. Hij vermoedde nog niet dat hem op een dag de ogen geopend zouden worden voor haar project, haar verzameling die inmiddels in de hoek van de zolderkamer uit de schemering tevoorschijn kwam, sommige voorwerpen vriendelijk glimmend in het ochtendlicht. Op een goede dag zou Aart zeggen: 'Wat ben ik een stommeling geweest zeg, mag ik toch meedoen Syl? Mag ik er ook bij horen?' 'Natuurlijk,' luidde dan het antwoord, en het was nog niet verklonken of tranen van opluchting sprongen hem in de ogen. Ze zou hem geruststellen. 'Natuurlijk broertje. Het is toch ook jouw verzameling? Je bent toch iemand van vroeger? Iedereen van vroeger mag meedoen.'

Ze stond stil onder het dakraam. Beneden op straat hoorde ze

een bestelbusje remmen, geluiden van een portier dat werd geopend en dichtgegooid, gevolgd door een hol, metalig schuiven. Haar hart bonsde. Snel nu. De trap af sluipen, voordeur opendoen, tekenen voor ontvangst en ongezien weer terug naar boven.

Bij het afdalen van de trap hoorde ze het busje alweer weggrijden. Op de voordeurmat lag een pakje. Vreemd. Paste het door de brievenbus? Ze bukte en raapte het pakje op. Het was aan haar geadresseerd. Afzender Kringloop Kampen. Tot zover klopte het. Maar hoe merkwaardig klein was het pakje. Snel liep ze de trap weer op. Wat hadden ze nou gestuurd?

‘Wat heb je daar?’ In de badkamerdeur, in een wolk sportief geparfumeerde stoom, zijn lijf volgeplakt met zwarte haartjes als een watergeest van Anton Pieck met een handdoek om zijn middel, stond Aart.

Sylvia klemde het pakje tegen haar hart. ‘Niks voor jou.’

‘Dat bepaal ik wel. Geef hier.’ Hij griste het pakje uit haar handen en rende ermee zijn werkkamer in. Daar hield hij het vlak onder zijn druipende haren. ‘Staat hier nou Kringloop Kampen? Of wat staat hier nou?’

‘Je maakt het nat!’ riep Sylvia. ‘Rotzak! Iemands post openmaken. Het is heus niet leuk meer.’

Maar hij had het karton al doorgeknipt. ‘Het is mijn taak,’ sprak hij, de binnenverpakking openscheurend boven zijn bureau, ‘om jou in de gaten te houden. Jezus, wat hebben we hier?’

Het was wel het goede pakje. Daar stonden ze, naast elkaar, broer en zus, voor dat bureau, oog in oog met een stukje verleden. Aan de vergetelheid ontrukkt. Het ronde, houten Simplex-

puzzeltje *Op de boerderij*. Als de dag van gisteren. Maar zo klein. Een brievenbuspakje, meer niet.

‘Kijk,’ fluisterde Sylvia. ‘Als de dag van gisteren. Weet je nog? Gaan we het samen leggen?’

‘Syl, ik heb wel wat beters te doen. En jij ook, als ik me niet vergis.’ Hij duwde haar het puzzeltje in de handen. ‘Ga dat nou maar mooi boven bijzetten op je plankje. Daar zullen de vrijers op afkomen, zeg. Een vrouw met een puzzeltje. En nou oplazeren, ik moet naar kantoor.’ Toen ze met haar puzzeltje de zoldertrap beklom, riep hij haar achterna: ‘Sorry hoor, Syl. Maar ik doe het voor je eigen bestwil. Dat het goed met je afloopt.’

Om te beginnen deed ze het raam dicht en zette de radiator op vijf. Het beste kon ze eerst rustig thee zetten, ontbijten, net doen of ze het puzzeltje nog niet gezien had, het moment suprême uitstellen. Maar ja, uitstellen, zich inhouden, dat kon Sylvia niet. De nood was te hoog. Als een banneling snakkend naar een levensteken graaide ze naar het puzzeltje, en reeds lagen de stukjes los op tafel. Ze rook aan de grillige kuiltjes in de houten schijf. Ze grabbelde door de stukjes. Net zo hadden die kleuters zich misdragen toen die psycholoog hen liet kiezen, je snoepje direct opeten óf, als ze zich konden inhouden en er tien minuten vanaf blijven, beloond worden met een tweede snoepje. Niet anders gedroeg zij zich nu. Maar juist die kinderlijke gulzigheid was een goed teken. Ze was op de goede weg. De weg terug.

‘Ach,’ zei ze. Ze betastte het lange stukje met de boerderij. De boerin met de emmer. De tractor. ‘Ja!’ zei ze schor. Ze nam het kleinste stukje op haar vingertoppen. Dit was het lammetje, of hondje, dat eigenlijk kwijt was. Hoewel, kwijt... Ooit was er

een dag dat ze het puzzeltje kreeg in een kamer vol verjaarsvite, wijdbeens moppen tappende ooms, tantes met geribbelde onderjurken, opa's en sigarenrook. Toen was het lammetje of hondje er nog. Ze had ermee gespeeld voordat het wegraakte. En hoe kon de Tijd beweren dat hij macht over haar had, wanneer haar vingers, hoewel uitgegroeid tot groteske proporties, toch die geribbelde houten vormpjes onmiddellijk herkenden? Wanneer haar hersenen, murw, afgeleefd na teveel zevenjaarlijkse celvernieuwingen, feestelijk oplichtten? Het gaf niet dat het echte puzzeltje weg was en deze maar van de kringloop. Het gaf niet dat andere kinderen ermee gespeeld hadden. Dat Aart er met zijn tengels aan had gezeten. Waar het om ging, was dat het werkte. Het gouden gevoel doorstroomde haar, een plotseling inzicht, een openbaring. Een epifanie. Een poort werd even opengezet en ze kon weer ademen. Lucht van vroeger. Vijftig jaren vervlogen. De tijd bestond niet meer. Zijn macht was gebroken.

Met een zucht leunde ze achterover. 'Klein puzzeltje,' sprak ze. 'Je komt van o zo ver.' Begon het gevoel nu alweer weg te ebbben? Snel begon ze het puzzeltje te leggen. Dat hielp even. Maar het was zo snel voorbij. Ze stond op en droeg het puzzeltje naar de verste hoek van haar zolder. 'Kijk,' fluisterde ze. 'De verzameling. Hier ben je thuis.'

Op planken en tafeltjes stonden voorwerpen van vroeger uitgestald. Speelgoed. Keukenspullen. Vazen. Alles kwam uit de gouden jaren. De jaren vijftig en zestig. De topstukken waren echt van vroeger thuis. De Deense staande lamp. Het Pastoebergmeubel. Mamma's naaimachine, een huwelijksgeschenk uit 1955 en nog altijd niet kapot. De Keulse zoutpot met het houten schepje. De klok die Sylvia, om het mechaniek te sparen, niet

opwond en goed zette zoals haar vader dagelijks placht te doen. Pappa's heggenschaar, de handvatten glanzend gepatineerd, de bladen smal en gegolfd van het vele slijpen. De oranje Zylissgroentehakker. De boodschappentas van quasi-gevlochten maar eigenlijk uit één vel gestanst bleekgroen plastic, bij de kringloop gekocht maar toch onder de topstukken gerekend omdat mamma vroeger precies zo'n tas had.

Het was niet raadzaam om te veel naar die dingen te kijken. Dan ging de magie eraf zoals bij een woord dat je te vaak zegt. Af en toe kon ze zich niet meer inhouden. 'Wat heb ik jullie nodig,' fluisterde ze dan, en veegde met haar vinger hun stof eraf. Of ze stak een vingertop door het gat in de groene plastic tas waar een staafje miste, heel authentiek, want ook vroeger braken die staafjes af en kon je een vinger door het ontstane gat wurmen langs de scherpe randjes. Dan kon ze huilen van de pijn. Hoe konden mensen hiermee leven? Nooit meer terug. Voor altijd voorbij. Daar kon je je toch niet bij neerleggen?

Sylvia schoof enkele voorwerpen op het Tomado-rode plankje uiteen om plaats te maken voor het puzzeltje, dat nu toch echt uitgewerkt was. Hier kon het rusten en zijn magische kracht opladen. Ze legde haar hand op een dia. Ach. Die had ze al een tijd niet meer gezien, die mocht ze wel weer eens tegen het licht houden. Het was een dia van kleine Sylvia, een schuifspeldje in het haar, met Wiesje Wollepop op schoot. De gebreide pop hing wijdbeens onderuit en vertoonde haar iets te ruime oranje onderbroek. Sylvia kon de pop nog voelen, de bolle handjes, de drukknoopjes op de rug van het blauw-wit gestreepte jurkje. Op het moment dat haar vader die foto nam, hadden ze de tijd stil moeten zetten. Maar Vadertje Tijd deed of hij thuis was bij het

jonge gezin, een oom met slechte adem, ging naast domme, kleine Sylvia zitten en fluisterde haar in: 'Ik weet wat leuk. Neem Wiesje mee naar school.' 'Doe het niet,' zei mamma. 'Je verliest haar geheid.' Toch doen. Eigenwijs zijn. En ja hoor, toen ze thuis kwam van school: geen Wiesje. Had een klasgenootje de pop gejat? Lag Wies ergens in de goot, uit haar jaszak gevallen? Overal gezocht natuurlijk. Tevergeefs. Nooit meer teruggezien. *Story of my life*, zei Sylvia bij zichzelf. Ze legde de dia weer neer. Het bleef een lege plek.

Ze voelde zich een beetje misselijk. Misschien had ze toch niet moeten kijken. Weer te gulzig geweest. Als je maar één koekje nam, had je nog kans dat de trommel openbleef. Maar wie ging graaien, had het voor weken verpest. Waarom moet het altijd mondjesmaat, dacht ze. Wanneer mag ik eindelijk thuis komen, mijn jas ophangen in de jaren zestig, in Utrecht, aan de door pappa zelf gemaakte kapstok, om nooit meer weg te gaan?

Op de hoek van het Pastoe-kastje, vanouds de plek van de kinderbijbel, bewaarde Sylvia haar babyboek. Ooit, midden in de gouden jaren, zat haar moeder aan tafel met dat album en het potje gluton. Mamma boog zich met zorg over het inplakken. Want toen al voorvoelde ze dat er ijzeren jaren aan stonden te komen. 'Ik leg een geheime voorraad munitie aan,' dacht ze terwijl ze met een zakdoek in haar jonge handen de foto's zacht aandrukte. 'Onze Syl krijgt het later moeilijk genoeg.'

Voorzichtig nam Sylvia het album van zijn plaats. Het had geen kunstleren band of schutvellen van doorzichtig pergamijn. Een goedkoop plakboek was het, voddig karton, de vellen hingen erbij. Maar de foto's, nog door een toegewijd vakman afgedrukt met bestendige materialen op eerste kwaliteit fotopapier, hadden

de jaren glansrijk doorstaan. Een onschatbare bron van informatie. Wel had haar vader wat minder mogen scherpstellen op baby's en peuters, en wat meer op de achtergrond, waar speelgoed en meubels zich verloren in artistieke vaagheid.

Met het plakboek in de armen liet ze zich in het rotan stoeltje vallen en sloot haar ogen. Ik ga niet kijken, beloofde ze. Niet naar de foto's en nergens meer naar. Een precaire belofte. Want links en rechts van de topstukken zette de verzameling zich nog voort. De spullen in die kastjes waren niet uit haar geboortehuis, maar wel uit de gouden tijd. Het waren zeg maar de spullen van burens, ooms en tantes. Zo stond immers vroeger hun huis ook niet op zichzelf. Het was ingenesteld in de Von Gluckstraat, in de wijk Oog in Al, in de stad Utrecht, en die stad weer in het Nederland van de twaalf miljoen inwoners. En al wat die inwoners deden, dat droeg vrucht, en daar was geen werkloosheid, en de toekomst lachte hen toe. Het jaar tweeduizend. Dan zou je thuiskomen in je vliegende schotel, net als de Jetsons. Je stoel zweefde boven de grond. Robots deden het werk. En de kleuren, de kleuren. Waar zag je die nog? En hoe heetten ze? Die kleuren waren al zo lang uitgestorven dat het oog ze nauwelijks kon waarnemen, of het brein ze benoemen.

Vooralsnog zat Sylvia helaas op de zolder van Aart. En over het jaar tweeduizend kon ze dingen vertellen waar je niet vrolijk van werd. Ze slofte naar de eettafel en schonk zich nog een kop thee in. Wat had het voor zin om van je mooie spullen te genieten wanneer het geluksgevoel toch maar een paar minuten aanhield? En de thee was ook al aan het afkoelen. En het was stil. Er moesten hier stemmen klinken van vrienden, goede vrienden, even gek